

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal:

Bocskay-utca 9. sz.

Megjelenik minden hó 15-én.

Genealogiai Füzetek

CSALÁDTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT.

A „Genealogiai Füzetek”

előfizetési ára:

Egész évre . . . . 8 kor.

Félévre . . . . . 4 „

SZERKESZTIK:

CSIKSZENTMIHÁLYI SÁNDOR IMRE ÉS KÖRÖSPATAKI ÉS KÖPECZI SEBESTYÉN JÓZSEF.

KIADJA: A SZERKESZTŐSÉG.

Az úri hatóság fejlődése Magyarországon 1848-ig.

(Tizennegyedik közlemény.)

Említésre méltó itt az annyit idézett, székesfehérvári egyház számára 1254-ben IV. Béla által kiadott kiváltságlevél. Ennek tanúsága szerint, már a közhatóság részéről is szólítható fel valaki az úri hatósági biráskodásnál való részvételre, ez nagyon fontos a későbbi úri szék szervezetére nézve, tehát az alap a közhatóságok részvételére már itt van. Ezen kor törvénykezéséről érdekes képet nyújt T V. v. l. 78. 1270. szintén többször idézett s Moys palatinus és soproni comes cosnai hospeseinek jogait és köteleességeit körülírván.

A scultetusi viszonyt illetőleg ismertető a C. D. T V. v. 3. 464. lapján foglalt, 1299-ből való s Kunigunda s Henrik scultetus közt létrejött szerződés ide vonatkozó része „Insuper iudicia causarum, ut est effusio sanguinis, homicidium furtum, violentia et falsa moneta, duae partes nostris cedant usibus, et tertia ad saepae fatum scultetum et ad suos posteros perpetualliter devolvetur; de aliis vero causis omnibus quidquid pervenerit, saepae dictus scultetus recipiet pleno iure.” Szerfelett nagy teher volna az olvasóra az egyes eltérő intézkedések ilyen ismertetése, csak az ide vonatkozó okmányokat sorolom fel. C. D. T VIII. v. 3. l. 409. 1330. T VIII. v. 2. l. 391. 1322. T VIII. v. 2. l. 627. 1325. T VIII. v. 5. l. 97. 1315. T VIII. v. 5. l. 1315. T VIII. v. 5. l. 125. 1322. T IX. v. 3. l. 319. T IX. v. 4. l. 681. Mint ezekből vonható következtetést állíthatjuk a következőket. Az úrnak jogában állott az úri hatóság gyakorlását officialeseire, vagy az illető község birájára bizni oly terjedelemben, mint neki tetszett; s ezek, midőn eljárak, nem suo iure, hanem iure mandantis cselekedtek. Hogy minő jogszabályokat kövessenek, arra nézve e korszakban a helyi szokás s a földesúri urbariumok határoztak. Mi magát az eljárás módozatát illeti, arra nézve okmányaink semmi biztosat nem mondanak. Mint a fennebbieken láttuk, a társas bíróság szerepelt, a földesúr midőn eljár, bírótársakat vett maga mellé s mint a fent idézett székesfehérvári privilegium igazolja, ily bírótársul, vagy segédül a biráskodásnál nem egyszer közhatósági személy is szerepelt, mit maga a király is ajánlólag említ fel; ép így bírótársakkal működnek a villicusok, az officialesek is. S mint fennebb mondtuk, bizonyos törvénynapokon ítéltek, nem csak a peres felek, hanem az úri hatóság alatt álló személyek jelenlétében; maguk a biráskodások ilyen külmegjelenését okmányaink s régi írónk *Leges dominales*-eknek nevezik. Tehát az úri székek, bár a kor felfogása szerint a későbbi fejleményhez képest eltérő primitív alakban is jelennek meg. E korszakban a közhatóság

segédkezése csak ajánltatik, ennek oka az, hogy az úri hatóság intézménye csak a fejlődési processusban volt, mint maga az állam, mely fokozatosan jutott feladata teljes tudatára. De már itt megvan a társas bírósági jelleme, melyet élettartamának egész folyama alatt magán hordoz. A földesúr elnöklete alatt álló úri szék, melynek tagjai bizonyára a jogban járatos egyének voltak, ha ítéletet hozott, azonnal jogerejüvé vált-e, vagy volt-e fellebbezésnek helye? Bartal „Commentarii”-ban III. 32. l. 40. §-ában helyet ad a fellebbezésnek, hivatkozik a C. D. VIII. v. 4. l. 425—426-ra, melyben a királyi Curiához történik provocálás. Mi az úri széki ítélet végrehajtását illeti, arról bizonyára a földesúrnak vagy officialeseinek kellett gondoskodni, mert ha eleget nem tett a nyertes, akkor úgy tekintett, mintha az impensiot megtagadta volna. S most rátérhetünk éppen ez esetre, forduljunk itt is első sorban okmányainkhoz. Majdnem minden immunitást tárgyazó privilegiumban megtalálhatjuk ezeket a szavakat: „Verum tamen si iustitiam denegaret . . . , ad regiam possit et debeat praesentiam, cum reverentia tamen debita, evocari conquerentibus responsurus.” Ha az úri hatósági officialis vagy villicus tagadná meg, akkor magához az úrhoz kell fordulni. (C. D. T II. 252.) Másként rendelkezik IV. Bélának 1269-ben a zágrábi egyháznak adott kiváltságlevele; melynek tanúsága szerint „si episcopus, vel eius iudex, vel officialis in reddenda iustitia quaerulantibus contra ipsos populos negligens fuerit vel remissus, non is, contra quem agitur, sed episcopus vel eius iudex ad nostram citabitur praesentiam, ad terminum competentem.” Ha ezt a pár szót vizsgálat alá vesszük, az minket több irányban érdekel, itt az officialis in reddenda iustitia, ez igazságszolgáltatást jelent, mely szükségkép a jogerős ítélet végrehajtását is magában foglalja; továbbá negligens fuerit vel remissus, vagyis eljárásban való hanyagság egynek tekintett az impensio megtagadásával. S „non is etc.” kifejezést ad annak, hogy a földesúr a t. szék előtt jobbágyait védeni tartozik, mert azok actoratussal nem birnak. Ez az, mit az úri hatóság gyakorlásáról mondhatunk e korszakban a biráskodást illetőleg. A többi elem gyakorlása egyszerű s a középkor chaoticus eszmevilágában nem is jött annyira figyelembe, mint a biráskodás, minnek oka a biráskodáshoz kötött kiváló jövedelmekben keresendő. A többire elég azt az általános szabályt kimondanunk, hogy az úr officialesei által gyakoroltatta s ha azok hűtlenek voltak, őket fegyelmi jogából kifolyólag megbüntethette. Az úri hatóság gyakorlását illetőleg jelentős az a kérdés, hogy mi történt akkor, ha

az ingatlan birtoklása másra ruháztatott át. Ha öröklés esete forgott fenn, akkor az úri hatóság gyakorlása is az örökösöket illette. Ha eladás esete jött elő, akkor a vevőre szállt át. Ez szükségképi folyománya a nemesi ingatlan jogi természetének, mert mint említettük, mindenki (*membra sacra Regni coronae*) anynyiban vált a közjogositványok s kötelezettségek birtokosává, mennyi ingatlan volt; innen van felállítva ősi hazai jogunkban az az elv, hogy nemesi ingatlant csak nemes szerezhethet; s ebből foly ki az is, ha valaki nemesi ingatlant szerez, alanyává válik a rajta alapuló s a birtokoshoz fűződő közjogositványoknak s kötelezettségeknek is, a magánjogaik mellett. Ezzel analog eset az, ha a nemesi ingatlan nemesnek kézi zálogba adatik, akkor az úri hatóság gyakorlása is átszáll a zálogosra, itt hangsúlyozva van az, „*ha nemesnek adatik kézi zálogba*“, mert ha nemtelennek adatik, akkor az úri hatóság gyakorlása nem száll rá, ezt az elvet kifejezve találjuk IV. Bélának a zsidóknak adott privilegiumában. Ezzel az úri hatóságot illető egyes e korszakban felmerülő alapelvek jogtörténelmi elemzését a tétélező tényezőknél megfelelőleg.

Az úri hatóság jogi természete az 1000—1435. terjedő időszakban.

Nem érdektelen e korszak tárgyalásánál foglalozni ez intézménnyel úgy, a mint a középkori hűbéri eszmék alatt hazánkban megjelent, kiváló tekintetét vetvén ezen jog felfogására. Fontos ez ránk nézve főleg azért, hogy hiven lássuk magunk előtt azt a különbözetet, melyet hazánk jog- és alkotmányélete a germanokéval szemben feltüntet. A nationalitas elve uralkodott a jogi felett mindig s uralkodik most is, igaz ugyan, hogy vannak bizonyos jogintézmények, melyek a cosmopolitismus jellegét hordják magukon, de ennek is oka, valamely nép felmerülő gazdasági s kereskedelmi érdekeiben rejlik. Ez intézmények is önkéntlenül állottak elő valamely nép jogéletében, mint az érdekek létrejött, maga az érdek volt cosmopoliticus, a mivel népek közös sajátja, s innen van az, hogy a rajta alapuló intézmények is sokban hasonló jogi rendezést nyertek, de az ily intézmények se abszolválhaták magukat a nationalitas elve alól, ezek is kifejezést adnak a nemzeti jellegnek. Ez intézmények, melyek cosmopoliticus jelleggel bírnak, a vagyoni jogi viszonyokon gyökereznek. Minden nép életében jelentékeny szerepet játszott a vagyoni érdek; midőn a társultság s a személyiség elve uralkodott nem nagy mértékben, de az egyéni uralom s egyéni alávetettség, dologság elve virágzásával igen nagy lendületet vett magának s uralkodik mai nap is. S mint a jogelvek, uralkodó eszmék változtak, más és másképpen adott kifejezést létének. Ha visszapillantunk a történelmi részre, szemünkbe ötlük azonnal, hogy a jobbágyi viszony is ennek volt kifolyása, mely mint kimutatva volt, az örök haszonbérleti viszony jellegét hordta magán, ez szolgált közvetlenül okul az úri hatóság kifejlődésére. E jobbágyi viszonyt a középkorban a dologi elvek virágzása alatt Európa minden államában megtaláljuk, hasonlóképp az úri hatóságot is. Tehát az érdek, mi létrehozta, cosmopoliticus, de ez az érdek az egyes államokban eltérő elvekkkel volt kénytelen vegyülni. Innen van az, hogy a rajta alapuló intézmények bizonyos közös vonást általán mutatnak, de az egyes államokban eltérő vonást is tüntetnek fel. Ezt látjuk az úri hatóságnál is. Mig a germán államokban magánjogi jelleget tüntet fel, függvén az úr tetszésétől, addig hazánkban a közszeméki hatása alatt másképp jelenik meg. Pancrotius Mihály behatóan s érdekesen foglal-

kozik az úri hatóság keletkezésével s természetével. Mi a keletkezésére adott véleményét illeti, azt már ismertettük. A természetét illetőleg álláspontját a következőkben foglalhatjuk össze: ¹

Az úri hatóság a szt. koronának közvetlenül alávetett rendeket illeti meg, a nekik adományozott területeken, a Jurisdictio mindig a területhez fűződik, miert *ius perpetuum*, nem személyes jognál fogva gyakoroltatik, hanem azért, hogy a gyakorló nemesi ingatlan birtokosa. Teljesen kifejezést nyer a szt. korona elve, mely szerint mint minden jognak, úgy ennek is forrása a szt. korona s ha a nemesi ingatlan rá vissza-száll, ő adományozza tovább. Ez hű kifejezése a magyar felfogásnak, mely lényegében különbözik a germántól. Bár mindkét államban a nemesi ingatlan tartozékává vált az úri hatóság, de a különbség mégis jelentős, mig a german úr az egyéni érdek hatása alatt *quo iure* járt el, azt magánjogositványának tartotta s ugyancsak a magán eszmék uralmával diadalát élő hűbéri-ség idejében a fel és alá rendelt úri hatóságok egész sorozata fejlődött ki megfelelőleg a hűbéri lánczozatnak, addig hazánkban a közszeméki hatása alatt e jog a szt. koronától eredt, mely a köznemest mint a főnemest megillette. Tehát a rendi alkotmány eszméinek megfelelőleg a magyar nemzetet alkotó nemesség közjogositványa volt, ennek bizonyítéka az a körülmény, hogy hazánkban az úri hatóságok *coordinatio*ja érvényesült, *subordinatio*t nem látunk sehol. Ott, hol ilyesmi feltűnni látszik is, mint az úri hatóság gyakorlásánál szólva láttuk, ha az úr az *impensis* megadásában tagadól, vagy hanyagon járt el, akkor ő a király vagy az ország rendes bírái valamelyike elé idéztetett eljárásáról számot adni s az ügyben a király vagy egyik rendes bíró intézkedett. A királyi privilegiumok ez intézkedésében ezek domborodnak ki; az úri hatóságot kifelé a földesúr maga képviseli és másodsor mint ilyen az illetékes közhatóság előtt eljárásáról felelni tartozik s alá van vetve annak az ítéletének. Ez szerény véleményem szerint *ecclatanter subordinatio* mutat a közhatóságokkal szemben, s ebben megerősít az is, hogy a földes úri széki ítélet ellen fellebbezésnek hely adatott; így az a viszony, mi az úri s a közhatóságok közt fennállott, a *subordinatio* viszonya. Ez hű kifejezője a közjogi jellegnek s ismét egy lényeges különbség, mely hazai úri hatóságunkat a germanokétól megkülönbözteti.

Mint a bevezetésben a tartomány-uraságot jellemezve említettük, a magasabb hűbér úr a kisebbtől hozzá fellebbezett ügyekben is bíraskodott. Ez az előbb elmondottakkal analognak látszik, de a fensőbb hűbér úr hatósága is magánjogi volt, tehát a fellebbezett ügyekben való eljárás is az ő tetszésétől függött, mig hazánkban a közhatóság jellegéből kifolyólag köteles volt eljárni; s a german jogban nyomát sem találjuk azon intézkedésnek, hogy az *impensio* elmulasztásáért a földesúr felelősséggel tartozott volna. Most, midőn a közhatósághoz való viszonyt láttuk, vegyük vizsgálat alá az úri hatóságnak *subordinatio*jaihoz való viszonyát. Az előzőkből mint bebizonyított tény *constatálhatjuk* azt, hogy az úri hatóság alá vett egyén első sorban csak földesúri hatósága előtt érvényesíthette jogát s ha itt igazságot nem talált, fordulhatott a közhatóságokhoz. Mit mutat ez? Nem egyebet, mint a *subordinatio* viszonyát.

Az úri hatóság hatásköre kiterjedt hatósága területén lakó minden személyre s minden dologra, ha

¹ Bibliotheca Jurisconsultorum Hungariae, Horvath Ign. Stephan II. k Pancrotius Mihály „Tractatus Politico-Historico iuridicus” Sectio VII. 141 l. 130 k §

csak azok közül egyesek törvény, szokás, királyi privilegium által kifejezetten kivéve nincsenek, ebből következik az is, hogy a területén felmerült esetekre is jogozott, azokra is nagyon természetesen, mik a hatósága alatt levő dolgokra vonatkoznak, itt is szerepelnek azok az áthághatlan korlátok, mik fennebb említve lettek. Ezek mind olyan jelenségek, melyek egy közjogi hatóságnak kifejezője; s már e szó „hatóság“, a maga természetes értelmében csakis közjogi lehet. Hazánk jogiróinak nagy része a közhatóságokkal szemben az úri hatóságokat magán hatóságoknak nevezték. Azok, kik így hívták, csak a külsőségekre voltak tekintettel, mert mint szerény véleményem szerint már bebizonyított tény, hogy tekintettel úgy a

közhatóságokhoz, mint alárendeltjeihez való viszonyát, határozottan közjogi. Az mi magánjogi, az csak a külső látszat, az úri hatóságnak a nemesi ingatlanhoz való fűződése volt. De ez is, mint már sokszor említettett, a szt. korona elv kifolyása volt. Végeredmény tehát az, hogy valamint más jogi intézmények sem voltak képesek magukat abszolválni a magyar jogalkotó Genius nemzeti közfelfogása alól, úgy a dologi eszmék által létrejött magyar úri hatóság is hazai jogunkban mint közjogositvány s kötelezettség szerepel. Hazai jogalkotásunk így járt el az ellentétes eszmék harcában, így lett kibékítette a köz- és magánjogi eszmék antithesise.

Dr. Endes Miklós.

A Rákóczi-család címere.

Annyi megpróbáltatáson, élethalálharczon átment nemzet történetében — mint a magyar — gyakori eset, hogy egyes családok alacsony sorsból kiváló magasságra emelkednek. Nem mondhatni, hogy a rákóczi és felső-vadászi Rákóczi-család régen is valami nagyon alacsony sorsú lett volna, — mert hiszen az Árpádok alatt bejött Bogát-Radvány nemzetségből származott — de tagjai a XVI. századig nem játszottak feltűnőbb szerepet. A család történetében az 1607. év jelent nagyobb forduló pontot, a mikor a r. katolikus ágból Lajos báróvá, Zsigmond pedig erdélyi fejedelmé lesz. Ettől kezdve a család története hazánk történetéből ismeretes. Ily nagy szerepű család címere meghatározni, leírni igen könnyű; de történeti fejlődésének bemutatása sok nehézséggel jár. A régi időből ugyanis épen a család kis szerepe miatt kevés adatot találunk, az újabb korra vonatkozólag pedig nincs a címertannak az a forrása, mely bőven ne nyujtaná az adatokat, ezzel is bizonyosságot szolgáltatva a család nagyságáról.

Ha a Rákóczi-czímer történetét kutatjuk, figyelmünket ki kell terjesztenünk az u. n. de genere korra, midőn a címer nem egyes családok, hanem az egy nemzetséghez tartozó összes ágak és családok közös jelvénye volt.

A Bogát-Radvány nemzetségből Karácsonyi János szerint¹ a *Cseleji, Izsépi, Monoky, Doby, Rákóczi* s az ebből kiágazó *Morvai* (Gyapoly), a még nem igazolt Szaday és Luczy családok származnak, a melyeken kívül Nagy Iván és nyomán Csergheő ide sorozza még a *Körtvélyessy* és *Czékey* családokat is.²

Heraldikai irodalmunkban már módszerré vált az az okoskodás, hogy a nemzetségi címerek az ugyanazon nemzetségből származott családok címereinek közös vonásaiból állapíthatók meg. Nem volna helyes dolog állást foglalni ez elv ellen, mert a genealogiának a magukban is sokszor nagy és helyes következtetésekre vezető heraldikai bizonyítékok közé való bevonása nagy erőt kölcsönözhet következtetéseinknek; de csak úgy, ha körültekintéssel, óvatosan alkalmazzuk.

Ha a Bogát-Radvány nemzetségből származó családok címeres emlékeit kutatjuk, azok között oly egyező vonásokat nem találunk, a melyekből nemzetségi címerre következtethetnénk, sőt nem találunk oly egyszerű, a de genere kornak megfelelő címet

sem, a melynek egyszerűségében más adatok támogatása nélkül is elégséges alapot találhatnánk, ha nem is a biztos következtetésre, de legalább a valószínű feltételre. Ebből következtethetjük, hogy vagy nem volt a nemzetségnek címere, vagy a nemzetségnek ágakra, majd több családra való oszlása után azon családok, a melyeknek címeres emlékei korunkra maradtak, nem őrizték meg változatlanul a közös címet.

Nem mond ellent ez állításnak azon egyezés, a melyet *Csoma József*, nemzetségi címereink érdemes kutatója, a Rákóczi-család köznemesi ága és a Morvai-család címere között talált,³ mert mi Csomával szemben semmi feltűnőt nem találunk abban, „hogy a két család már a XV. század elején külön vált egymástól s ennek daczára évszázadok multán is egyező címet használt“, mert a Morvai-család a Rákóczi-család kiágazása lévén, jogosan és természetesen tartotta meg származása jelzésére a Rákóczi-címet. És ha ezen egyezést nem fogadjuk el „feltűnő“-nek, nem fogadjuk el a két, egyező adatot a nemzetségi címerre nézve kettős, egymást támogató heraldikai bizonyítéknak, sőt egynek is (mert Morvai = Rákóczi) — ismétlem a *nemzetségi* címerre vonatkozólag — csak akkor fogadhatnók el, ha a Morvai-család kiágazása nem a XV. században, hanem a de genere korban történt volna.

Tehát még azt a sejtelmet sem fejezhetjük ki a kétes értékű egyezés alapján, hogy a Bogát-Radvány nemzetség címerét a Rákóczi-család tartotta fenn; de azt határozottan állíthatjuk, hogy a Morvai-család címerében találjuk a Rákóczi-czímerre a legelső adatot; azaz, hogy a két család különválása előtt a XV. sz. elején már megállapodott a Rákóczi címer: a keréken álló madár alak. (Morvai Kristóf 1577. pecsétén félkeréken, a mely a Rákóczi címeradatok között is I. R. György korában előfordul.)

Ez sokáig egyetlen adatunk a Rákócziak címereiről, mert pecsétmaradványokat nem ismerünk és a Reichenau által 1490-ből említett adat sem bir alappal.⁴ Nemesak az évszám önkényes, hanem annak látszik a címermegállapítás is, a mely szerint a Rákóczi-czímer: vörös pajzsban zöld hármashalmon álló, arannyal fegyverzett fekete sas jobb lábával karmai között arany markolatú ezüst kardot tartva. E megállapításhoz ugyanis nem biztos adat, hanem az a divatos feltevés vezetett, hogy mennél régibb a címer, annál egyszerűbb; ennek alapján marad el a kerék a

¹ A magyar nemzetségek a XIV. sz. közepéig. I. köt. 251. és 258. l.

² Nagy Iván: Magyarország családai VI. k. 451. és 565. l. és Csergheő: Der Adel von Ungarn. Text. 340. l.

³ Magyar nemzetségi címerek 47. l.

⁴ Der Ader von Siebenbürgen. (Siebmacher-féle címeres könyv 4 k. 12 rész) 10. l. V. ö. Turul. IV. k. 36. l.

Reichenau szerint megállapított 1490. törzsczímerből; de hogy mily jogtalanul, azt az bizonyítja, hogy a Rákóczi és Morvay családok címérében majd egy századdal előbb közös címeralak a kerék is.

Hiányzik a kerék Reichenau szerint a Rákóczi Zsigmond 1593. bárói diplomájában is, a mely állítólag koronával javítja az előbbi törzsczímet; de Rákóczi Zsigmond nem 1593, hanem 1588. aug. 28. nyer báróságot a királyi könyvek szerint, diplomájában azonban a címér nincs leírva. Ép így nincs leírva a címér a Lajos 1607. nov. 5. nyert bárói diplomájában.⁶

1593-ban (az állítólagos bárói diploma ellenére) Rákóczi Zsigmond pecsétén a sas keréken áll. És ezután, ha a kereken történik is változás az ország címerrészleteivel való egyesítése alkalmával (így félkerék lesz, vagy el is marad), de a további gyakorlat, az adatok többsége azt bizonyítja, hogy a kerék a Rákóczi-címernek ha idő folytán felvett alakja is, de azóta, a mely időtől kezdve adatunk van a címerről, *lényeges kiegészítő része.*

Ezért szerepel egyaránt a dicső család mindkét ágának címérében; ellenben a többi mellékalak lényegtelen, a melyek részint mint címertörések, részint

mint javítás jutottak a fejedelmi ág címérébe; de következetesen nem használtattak. Így nem következetes a kard és annak alakja (egyenes, vagy görbe), a keréknek és a sas koronájának használata, a sas ábrázolása (természetes, vagy stylizált), a címeralakot kísérő hold és csillag és a pajzs, a mely I. Rákóczi György óta vagy egységesen vörös, vagy pedig vörössel és kézzel osztott. Ha azonban az apró eltéréseket variánsnak nem tekintjük, pozitív alapon a Rákóczi-címernek a következő három változatát állapíthatjuk meg:

1. Egész, vagy félkerükén álló jobbra (?) fordult madár (sólyom, vagy szarka?) koronával, vagy a nélkül, a kerék fölé hajolva, mintha azt csipkedné.

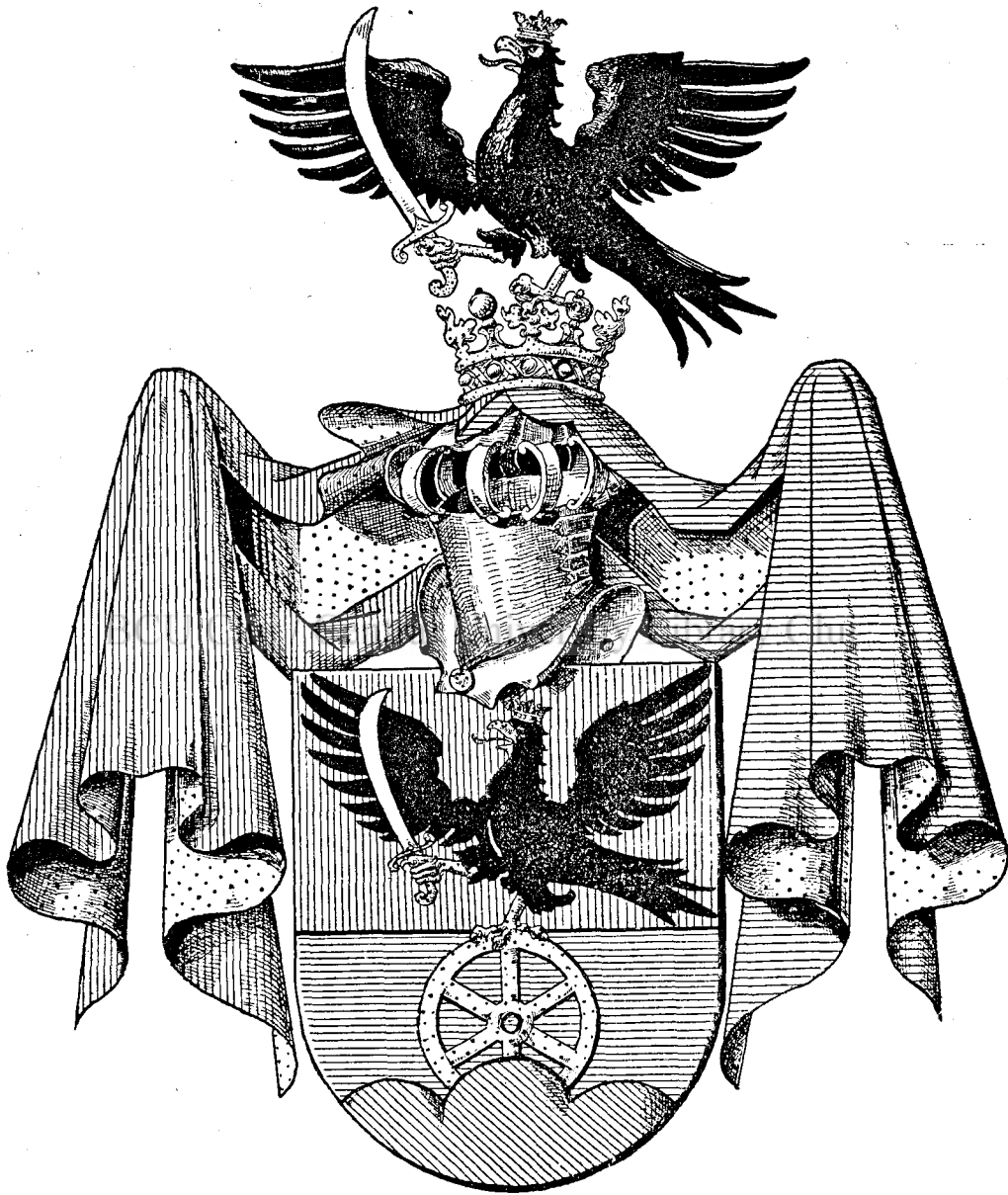
2. Vörös pajzsban zöld hármashalom közepén álló hat küllőjű arany (vagy fekete) keréken jobbra fordult sas (természetes, vagy stylizált, koronával, vagy a nélkül, többnyire arannyal fegyverezve, de arannyal áttört fekete színben is) jobbával arany markolatú kardot tartva. Sisakdisz koronából kinövő sas. Takaró vörös-ezüst.

3. Vörössel és kézzel osztott pajzsban a 2. sz. alatt említett címeralakok. Sisakdisz u. a. Takaró: vörös-arany és kék-arany.

Ez utóbbi a legismertebb változat,⁶ mert I. György fejedelem korától a leggyakoribb; de azért a XVII. száz. második felében is előfordul az egységes pajzs.⁷

II. Rákóczi Ferencz fejedelem, a ki nek emlékezetére volt szíves a G. F. szerkesztője ez ismertetésnek helyet engedni, következetesen az osztott pajzsot használja, a mint azt számtalan pecsét és Pozsony város múzeumban őrzött 1706. zászlója bizonyítja, a melyen a címér színezve látható.

A második és harmadik változathoz tartozó címeres emlékek gyakran fordulnak elő a fejedelmi ág jelmondatá-

A FELSŐVADÁSZI RÁKÓCZI-CSALÁD CÍMERE.

val: *Si Deus pro nobis, quis contra nos.*

Végezetül megemlítem, hogy heraldikánk történetében is emlékeztet II. Rákóczi Ferencz fejedelem, mert az ő, 1694. gyűrűs pecsétje a színjelzés legelső emléke hazánkban, vagyis a mint br. Nyáry kifejezi: a legrégebb magyarországi rendes saffirozással színjelzett címermetszvény.⁸

R. Kiss István.

⁶ Ezt a változatot tünteti fel rajzunk is.

⁷ L. Turul III. k. 42. l.

⁸ A heraldika vezérfonala 135. l.

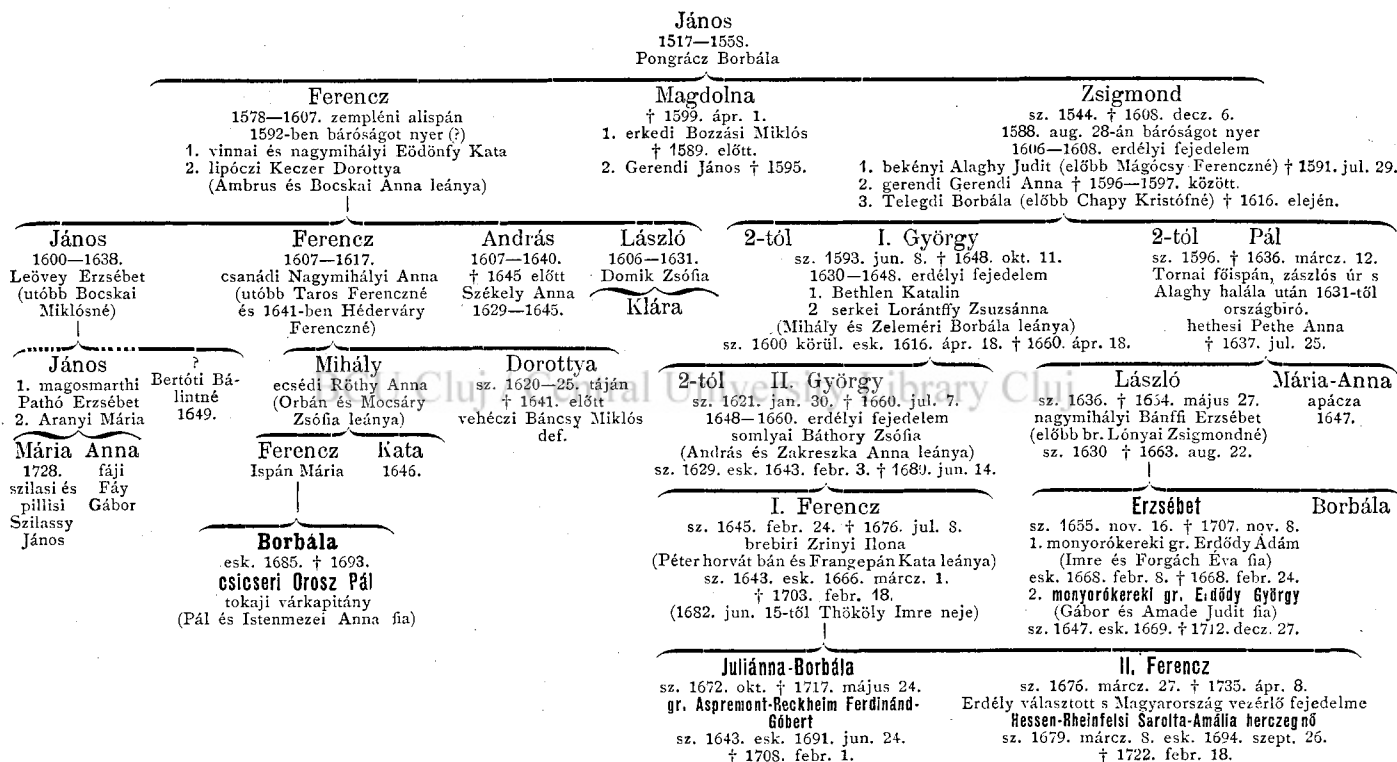
Rákóczi Borbála.

A bucsúztató versek azon családtörténeti ereklyék közé tartoznak, melyek gyakran a legérdekesebb s leghitelesebb adatokat szolgáltatják, mivel kortársak írták, kik adataikat az elhunyt családjától nyerték vagy a család levéltárából merítették. A XVIII. s XIX. században majdnem mindig kinyomtatták ezeket a halotti beszédek után, ellenben a XVI. és XVII. században nagyon ritkán s így legnagyobb részük kéziratban maradt fenn a család féltve őrzött ősi ereklyéi között, vagy valamely közgyűjteményben.

Az alább közlendő bucsúztató versnek, melynek címe: „Epicedia declamata super obitu spectabilis ac generosae dominae *Borbalae Rákóczi* generosi domini *Pauli Orosz de Tsitser* conjugis lectissimae. Anno 1693.“, érdekességét növeli az, hogy a felsővadászi Rákóczi

idevonatkozó adatokat Sárközy Gyula gömörvármegyei birtokostól kapta.

Az ez alapon összeállított leszármazás hitelességét, mely a Rákócziak eddig részben ismeretlen nemesi vonalát állítja elének, sajnos nem áll módunkban bizonyítani vagy kritikailag megállapítani. A leszármazás *valószínűsége* ellenben több irányban igazolható. E részben mindenekelőtt Doby Antalnak e téren több ízben is fényesen igazolt lelkiismeretességére utalunk. De a leszármazás valószínűsége mellett szól az is, hogy *Rákóczi Ferencz* neje (*csanádi Nagymihályi Anna*), *Rákóczi Mihály* neje (*ecsedí Róthy Anna*) és *Rákóczi Borbála* férje (*csicserei Orosz Pál*) az itt bemutatott összeköttetések tökéletes egyezésével már Nagy Iván megfélelő leszármazási táblázatain is fellelhető.

család nemesi ágának egy olyan tagjáról nyújt adatokat, ki a családtörténeti irodalomban tudomásunk szerint teljesen ismeretlen. Ez az ismeretlen tag *Borbála*.

A magyar családtörténeti irodalom elhanyagoltságát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a fényes nevű Rákócziak teljes nemzedékrendje s családi története mindezeideig nincs összeállítva, illetőleg megírva. E kérdéssel legtöbbet foglalkoztak s foglalkoznak: Thaly Kálmán, ki egész életét a Rákócziak tanulmányozásának szentelte és Wertner Mór, ki a család nemzedékrendi táblázatát ezideig a legteljesebben állította össze.¹

A család azon nőtagját, kiről az itt bemutatandó vers szól, a közkézen forgó családtani munkákban hiába keressük. De nem adnak felvilágosítást e részben oklevéltáraink sem. Kiletét és családi összeköttetéseit csak Doby Antal nagyszorgalmu genealogiai kutatató szíveségéből tudjuk megállapítani, ki viszont az

Hosszúra nyulna a kérdés tökéletes megvilágítása, de ezuttal még czéltalan is lenne, a mikor a leszármazás okmányszerű — tehát kétségtelen — igazolása amugy sem áll módunkban.

Ezek után áttérhetünk a bucsúztató versekre. *Rákóczi Borbála*, *csicserei Orosz Pálné* bucsúzik:

1. *Rákóczi Julia* hugától, gr. *Aspremont-Reckheim Ferdinánd-Göbert* nejétől.

2. *Rákóczi Ferencz* kis fejedelemtől, öcsesétől.

3. *Rákóczi Erzsébet* nényjétől, gr. *Erdődy György* házastársától. Erzsébet apja László — kinek neje *nagymihályfalvi Bánffy Erzsébet* volt — 1664-ben 28 éves virágzó korában május 27-én Nagyvárad kapuja előtt dicsően esett el s árván hagyta a 8 éves Erzsébetet, ki 1655. nov. 16-án született és a még fiatalabb Borbálát. Erzsébet a nagysárosi, lechnitzi és kistapolcsányi váruradalmak, a nagymihályi és rozsályi anyai jószágok, a Hegyalján, Duna-Tisza közén elszórt birtokok örököse csakhamar alig 12 éves korában (1667 végén) férjhez ment *monyorókereki gr. Erdődy Ádámhoz*. De férje nemsokára 1668 febr. 24-én meghalt s a 12 éves

¹ V. ö. Erdélyi Múzeum. 1898. 36—50, 95—106. I. és II. o. 1899. 212—219. I.

és 3 hónapos Erzsébet „6 hó és 4 nap alatt szinte egyszerre hajadon, asszony és özvegy“ lett. A következő évben 1669-ben *gr. Erdődy György* lépett fel kérőül s a még csak 14 éves Erzsébet másodszer is férjhez ment.² Erzsébet második házassága azonban nem volt boldog. A 18 éves viruló, múlatni szerető menyecske bizalmas ismerőseinek keservesen panaszkodik beteges, féltékenykedő urára s e csalódások és szenvedések költővé avatták. Két költeménye ismeretes s hogy második házassága mennyire boldogtalan volt, legjobban jellemzi *gr. Eszterházy Pál*hoz 1673. jun. 23-án intézett leveléhez mellékelte költeményének a következő két sora:

«Jaj én szerencsétlen, jaj én boldogtalan,
Mint megcsalám magam Erdődi urammal.»³

Bucszúzik 4. *Kende Klára* kisasszonytól, néniétől. (*Ferenec* és *Zoltán Mária* leánya.)

5. *Soós Zsuzsánna*, *nagymihályi Pongrácz Lászlóné* néniétől. (*János* és *Máriássy Éva* (?) leánya.)

6. *Kende Márton*, *Zsigmond* és *Ferencztől* s feleségétől. (*Zoltán Mária*.)

7. Atyai s anyai ágon való atyafiaitól.

8. Férjétől: *csicseri Orosz Páltól*, kinek 8 évig volt hű házastársa s kitől 2 gyermeke született, u. m. Pál és Panna.

9. *Orosz Zsigmond* és *György* sógoraitól s azoknak feleségeitől.

10. Gyermekeitől: 5 esztendősi fiától *Palkótól* és 2 esztendősi leányától *Pannától*.

11. A temetésre gyűlt sokaságtól.

Ezek után szóljon a *Rákóczi Borbála* felett elmondott bucsúztató vers családtörténeti vonatkozású részeiben.

Valedictoria.

Felső, közép s alsórendű keresztények,
Kik ide gyűltetek nagyok és kicsinyek,
Tisztességet, hogy ez halottnak tegyetek,
Kérlek figyelmesek mindnyájan legyetek,
Míg e szentül kimult Istennek leánya
A felső Salembé, mely mindnyájunk anyja,
Költöznék e földről, túletek kívánja
Kiki közületek szavait meghallja.
Végbúcsut most vészen édes feleitül,
Közelebb, távolabb való véreitül,
Világon vele élt jó ismerőitül,
Értsétek mondandó beszéde rendibül.

Méltóságos *Aspermontné asszonytól Rákóczi Juliától, hugától.*

Méltóságos asszony kglmes asszonyom
Rákóczi Julia nagyságod elhagyom,
Végbúcsum, hogy vegyed elmém azon hányom,
Mert majdan a sirnak földé engem elnyom.
Tartottam éltemben azt vigasságonnak,
Hogy ismérte magad atyafiságunknak,
Örömet akartál hivatni hugomnak,
Áldjon meg Isten én igazságomban.
Méltósággal fénylő férjed *gróf Aspermont*
Éljen veled vígan, mint Isten az *Hermont*
Zöldelővé teszi, hogy rá harmatot ont,
Úgy szálljon reátok jó s távozzon mi ront. *stb.*

Méltóságos *Rákóczi Ferencz kis fejedelemtől, öccsétül.*

Rákóczi nagy fának egy férfi gyümölcse,
Világi éltüknek szerelmetes öccse
Nagos *Rákóczi Ferencz* reád öntse
Áldásit az Isten, szived vele töltse.
Isten szerencse . . . . .⁴
Légyen hirrel fénylő e világi éted,
Dicsiretes s viselt dolgaid, jó teted
Ékesítse régi czimeres nemzeded.
Lássad az Ur Isten áldásinak sokát
Kövesd régi vitéz atyáid nyomdokát,
Pogány fegyverének mind élit mind fokát
Rontsd össze nemzeted veszedelme okát.
Épüljön általad a nagy *Rákóczi* ház,
Valaki Te reád szép hirt, nevet ruház:
Áldassék Istentül; a ki pedig gyaláz:
Porig aláztassék, mivel téged aláz.
Világi éltednek légyen békessége,
Lelkednek, testednek kívánt egészsége,
Mikor elérkezik napjaidnak vége
Az örök Istennek tied légyen ége.

Rákóczi Erssébettől gróf Erdődy György uram házastársától, néniétül.

Nagyságos asszonyom *Rákóczi Erssébet*,
Mivel rajtam ejtett az halál mély sebet,
Nem szólhatok veled e földön már többet
.....
Szálljon reád Isten áldásának árja,
Kegyelmes ajtaját túled bé ne zárja,
Ezen jót magára élted igaz párja:
A méltóságos *gróf Erdődy György* rojja.
Éljetek sokáig egymás szerelmében,
Legyetek gazdagok Isten kegyelmében,
Neveljete magot annak félelmében,
A mely erős legyen erőben, elmében.
Isten igazgasson benneteket jóra,
Hogy mikoron eljő az utolsó napra,
Légyen Krisztus vére lelketeknek ára,
A fényes menyország befogadó vára.

Nemzetes Kende Klára kisasszonytól, néniétül.

Nemzetes kisasszony néném *Kende Klára*
Imé szegény öcséd juta halálára,
Nem lehete éltét nyújtani sokára,
Mert ez volt Istentül elrendelt határa *stb.*

Tekintetes Nagymihályi Lászlóné⁵ asszonytól Soós Zsuzsánuától, néniétül.

Tekintetes nemes néném *Soós Zsuzsánna*
Míg a szörnyü halál velem így nem bána,
Egy valál, ki kegyes szemeket rám szána,
Kedvetlen sorsomban szive szerint bána.
Én mostan testemnek sátorát leteszem,
Isten által épült hajlékban lesz részem,
Az élet fájának gyümölcseibül észem,
Végbúcsumat túled azért eként vészem:
Isten édes néném atyafiságodért
Áldjon meg én velem közlött jóságodért,
Adjon hosszan való tiszta szerelmedért
Krisztusnak vérevel keresett lelki bért.
Uri férjed veled *Nagymihályi László*⁶
Éljen, reátok senki ne legyen panaszló,

⁴ A kipontozott rész a kézirat felső szélének szakadozott-sága miatt hiányzik.

⁵ nagymihályi *Pongrácz Lászlóné*.

⁶ nagymihályi *Pongrácz László*.

² Botka Tivadar. A *Rákócziak* ifjabb ága. I. Győri Történelmi és Régészeti Füzetek. III. 13–16. l.

³ Századok. 1900. 488. l.

Isten . . . . .⁷ félöknek adatott zászló
 Ne legyen soha is házatokhoz gyászló.
 Éltetekkel osztán ha megelégedtek,
 Már ég szerelmitül ugyan melegesztek
 Tudom Isten által velem együtt lésztek,
 Elfonnyadhatatlan koronát is vésztek.

**Nemzetes Kende Márton, Zsigmond és Ferencs
 bátyáimtól s feleségeitől.**

Hires Kende nembül való jó uraim!
*Kende Márton, Ferencz, Zsigmond . . . . .*⁸
 Bucszuk tületek halljátok beszédim,
 Míg sirba tétetnek elhervadt tagjaim.
 Világi éltémnek szerelmes bátyjai
 Légyen gond Istentül reátok atyai,
 Vannak sziveteknek ha mi bánatjai,
 Aludjanak el, mivel hogy jóknak gátjai. *stb.*

Atyai s anyai ágon való atyaf[iaktól].

Mindnyájan kik vannak még atyaf[iai]
 Atyai s anyai ágon virágai
 Rátok ezen szívem jó kívánságai:
 Legyetek örökké Isten áldottai,
 Ellenetek tülem hogy ha esett vétek
 Megengedje nékem az kegyes szivetek,
 Végre együtt velem mennyben legyetek,
 Hol amaz elrejtett Mannából egyetek.

Nemzetes csicseri Oross Pál férjétől.

Nemzetes Oross Pál kedves édes férjem
 Idvezitóm után egyik titkos fejem
 Nem véltem ily hamar, hogy ez időt érjen,
 Melyben szívem tüled végső búcsut végyen.
 Mert ime csak most van még *nyolczadik te,*
 Hogy veled egyé tön házasság hitele,
 Mikoron gondolnám talán e lesz fele
 Együtt lakásunknak éppen vége vele.
 Elhiszem érettem szived hogy kesereg,
 Búbánat miattam rád tódul mint sereg,
 Látván, hogy testemet az halálos mérég
 Elfogta, majdan megemészti féreg.
 De kérlek enyhüljön bú-bánatos szived,
 Könnyhullatások árja ne áztassa szemed,
 Jobb ha gondaidat az Istenre veted,
 Gondja lesz Ő néki mindenkor éretted.

⁷⁻⁸ A kipontozott részek a kézirat felső szélének szakadozottsága miatt hiányzanak.

Istenem Te tudod hozzám nagy hűségét,
 Igaz szerelmének forró melegségét.
 Ne lássa hát kérlek javaid szükségét,
 Érezze atyai kedved ékességét.
 Oltalom paizsa légy árva fejének,
 Minden veszedelmek rula eltérjenek,
 Éljen örömökre kedves feleink,
 Velem együtt plántált szép csemetéink.
 Talán szerelmelem ellened vétettem,
 Engemet szerető szived megsértettem,
 Elhiszem kedvedet nem mindenben tettem
 Erőtlenség alá mivel rekesztettem.
 Kérlek felejtse el fogyatkozásimat,
 Említsd meg gyakorta édes Borbáladat. *stb.*

**Nemes csicseri Oross Zsigmondtól és Györgytől,
 azoknak feleségeiktől.**

Nemes Oross Zsigmond és György sogoraim
 Ime elérkeztek utolsó óráim,
 Tületek végbúcsut vészek jó uraim,
 Míg a koporsóból felkelnek poraim.
 Szerelmes férjemnek jó atyafiai
 Virágozzatok, mint paradicsom fáij;
 Azoknak, a kik éltetek társai
 Kívánom hasonló legyenek sorsai. *stb.*

**Neveletlen gyermekitől: öt esztendő s fiacskájától
 Palkótól és két esztendő s leánykájától Pannától.**

Jaj hogy hagyálak el szerelmes magzatim:
Oross Palkó, Pandó (I) gyönyörű rajkóim,
 Elfogták szívemet értetek bánatim,
 Hogy reátok intézem bucsuzó szózatim.
 Oh! mely kevés időt élheték veletek,
 Azt tudtam tovább is dajkátok lehetek,
 Én nevelhetlek fel sziveim bennetek,
 Emberkorotokban örömet érhetek.
 De más volt felőlem tanácsa Istennek,
 Hogy értem elrendelt határát éltémnek,
 Ki állhat ellene az isteni kéznek,
 Alája bocsátom magamat én ennek.
 Szerelmes árváim a mennyei Urnak
 Ajánlak bennetek, mint erős tutornak,
 Tartsátok öt felső s első Atyátoknak,
 Ez lesz pártfogója minden bajotoknak. *stb.*

Az itt bemutatott versek szerzője ismeretlen. A kézirat eredetije a Magyar Nemzeti Múzeumban 127. Fol. Hung. jegy alatt levő kolligatum 12—17. számozott levelein található.
 Köblös Zoltán.

A bikfalvi Nagy család 1794-ig.

Egy 1794. márczius 27-én kelt vallatásban Márkodi Márton 62 éves nyomáti szabad székely azt mondotta, hogy Nyárádgálfalván négyféle Nagy család él, u. m.: a *gálfalvi, demeterfalvi, szentháromsági és bikfalvi*. A vallatás az utóbbi érdekében történt. Egy 1794 jun. 30-án kelt hiteles táblai átirat öt okmányt tartalmaz róluk, a melyek alapján előttünk áll egyszerű történetük.¹

A *bikfalvi Nagy* család háromszéki kisbirtoku székely család volt, a melynek egyik ága Marosszékbe költözött. A genealogiai irodalom még nem foglalkozott velük.

¹ Eredetije Szabédon a makfalvi Barabásy család levelesládájában.

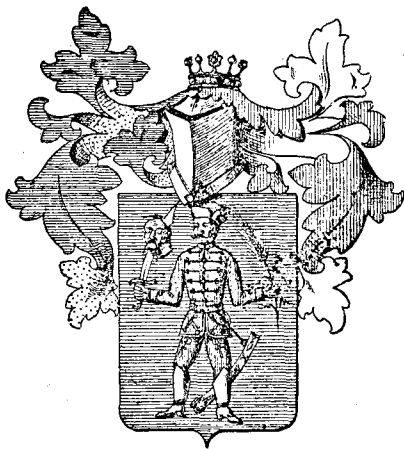
Czímeres nemességüket 1631. febr. 10-én II. Rákóczy Györgytől sok szolgálatával *bikfalvi Nagy László* szerezte a maga és fiai *Tamás* és *Gáspár* s ezek utó-dai részére. A fejedelem ugyanakkor a Sepsiszéken Bikfalván levő házukat is mentesítette. A háromszéki ág Bikfalván maradt, a másik Marosszékbe költözött s tagjai 1794-ben Nyárádgálfalván és Szabédon éltek.¹

A *bikfalvi ág Tamástól* az idősebb fiutól származott. Ez szerencsétlen házasságot kötött. A felesége korhely volt, mindenét tékozolta s e miatt Nagy Tamás idősebb korára nagy nyomoruságba jutott. Hasonló nevű fia szintén Bikfalván lakott, s ennek fia

¹ Gen. Füz. II. évf. 139. l.

Sámuel volt az, a kinek nevével az 1713-i háromszéki összeírásban találkozunk.² Az ő irástudatlan, gyalogkatonája fia *Mózes* 1793. okt. 24-i kihallgatásakor úgy adta elő, hogy atyja azelőtt 30 évvel (1763.) 70 éves korában halt meg. Egy másik tanu vallomásából ugyanakkor az derül ki, hogy Nagy Sámuelnek leánytestvére is volt, a ki egyik bikfalvi Tölgyeshez ment férjhez.³ 1793-ban Bikfalván a család az 50 éves Nagy Mózesben élt.

A marosszéki ágat Nagy *Gáspár* fia *Gábor* hozta Nyárádgálfalvára. Azonban már maga Nagy *Gáspár* is elköltözött Bikfalváról Sepsiszentiványra, a hol egy özvegyasszonyt vett feleségül s annak a jószágán élt. Fiát *Gábort* Szentiványi *Mihály* — a kinek iródeákja volt — azzal a biztatással hívta ki Marosszékere, „hogy a kapuja előtt ő kegyelmének egy jó jószágos özvegy asz-

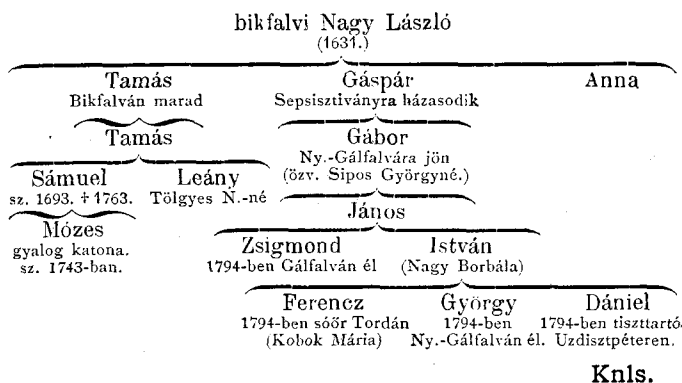

² Monumenta Hung. Hist. II. oszt Irók. XXXVII. köt. 599 l. Apor Péter verses művei és levelei.

³ Tölgyes György 68 éves gyalogkatonája vallomása. Anyja és apja keresztnevét nem nevezi meg. 1713-ban 10 Tölgyest találunk a bikfalvi primipilusok között.

szony lakik s azt neki szerzi.“ Az ígéret teljesült. Nagy *Gábor* elvette özv. *Sipos Györgynét* s Gálfalván „udvari inspektora, diákja és mindenese“ lett *Szentiványi Mihálynak*.⁴ Fiát *Jánost* sepsiszentiványi Nagy *Jánosnak* s apja után *Gábor Jánosnak* is nevezték, úgy, hogy helyes neve érdekében pert is folytatott. Gyermekei közül a családot *István* virágoztatta tovább, a kinek három fia közül csak *György* a középső maradt Gálfalván gazdálkodni. A nagyobb fiú *Ferencz* a marosszéki Szabédbe házasodott, s 1794-ben ott 3 szolgáló embere volt. Ő maga sóőr volt akkor a tordai bányánál.⁵ A kisebb fiú *Dániel* ugyanakkor gazdatiszt volt Uzdiszentpéteren.

A leszármazás 1794-ig a következő:

⁴ Márkodi *István* 77 éves szabad székely és Fekete *N. Dániel* 40 éves marosszéki hites assessor vallomása 1794. III. 27.

⁵ Novum calendarium ad annum 1794. — Schematismus dicasteriorum 1794. 119 l. A hivatalát említik az 1794. márcz. 27-i vallatáskor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A d a t t á r.

IV.

Bethlen Gábor adománylevele gönczi Körössi István és neje Rákóczi Griseldis s fiúágon levő utódaik részére Béd, Magyar-Lapád, Solymos és Koslár községekét illetőleg.

Kolozsvár, 1619. márczius 18.

NOS GABRIEL BETHLEN Dei gratia Transsylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus etc. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium consiliariorum nostrorum humilimam intercessionem majestati nostrae propterea factam: tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis fidelis nobis sincere dilecti generosi *Stephani Körössi* de *Geöncz* aulae nostrae familiaris, que ipse nobis, et huic regno nostro Transsylvaniae, ex eo toto tempore, quo in hoc regnum ingressus est, cum omni fidelitatis constantia exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturus, et impensurus est, totalem igitur et integram possessionem *Béd* cum curia nobilitari ibidem, portionibusque possessionariis in possessionibus *Magyar-Lapád*, et praediis *Solymos* et *Koslár* ab antiquos ad eandem possessionem et curiam nobilitarem Bekdiensem tentis et possessis: item totalem similiter et integram portionem possessionariam in possessione *Apahida* cum integra dimidietate curiae nobilitaris ibidem omnino in comitatu Albensis Transylvaniae existentes habitas, quae quidem possessio, portiones possessionariae cum curia dimidietateque alterius nobilitari con-

sortem ipsius generosam dominam *Griseldim Rákóczi* * jure materno concernere alias etiam debebant, verum ex eo quod ipsa in tenere aetate, et orphana per illustrissimum quondam dominum *Sigismundum Rákóczi* alias principem Transylvaniae in Hungariam educta ad tempus emaritationis *sub tutela ejusdem ibidem existisset*, eadem possessio, curia nobilitaris portionesque possessionariae in manibus alterius devenerant, verum ipsa tandem cum praedicto *Stephano Körössi* marito suo in hoc regnum ingressa possessionem equidem *Béd* cum curia, et praedictis portionibus possessionariis ad simplicem duntaxat ipsorum requisitionem egregius *Jacobus Literatus Aytoni* de *Váradgia* salisfodinae nostrae Vizaknensis, et portus Alvincziensis praefectus veluti Christianum tutorem devenit, manibus eorum assignavit, portionem vero possessionariam *Apahida* cum dimidietate curiae nobilitaris cum egregius *Stephanus Várad* cujus praemanibus existebant, jusque uxorium in iisdem praetendebat simpliciter remittere noluisse, propriis suis curis, fatigiis et expensis arbitraria juris decisione per magistris nostros prothonotarios caeterosque tabulae judicariae assessores, nobis etiam praesentibus in civitate nostra Kolozsvár sub termino octavali Beati Lucae evangelistae proxime celebrato idem *Stephano Körössi* consecutus est. Totum item et omne jus nostrum regium, si quod in iisdem etiam ali-

* Jegyzeteim szerint bédli Rákóczi Istvánnak szentgyörgyi Kapitány Katától született leánya. A felsővadászi ággal föltételezhető összeköttetés (R. Zsigmond gyámsága!) előttem ismeretlen.

ter, qualitercunque causis, viis, modis et rationibus concernerent collationem, simul cum cunctis suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet terris scilicet arrabilibus (etc. a szokott stylumban) memoratis *Stephano Körössi*, ac *Griseldi Rakoczi*, haeredibusque et posteritatibus ipsorum, possessionem quidem *Béld* cum curia praedictisque portionibus *Lapádiensis*, *Solymosiensis* et *Koslardiensis* utriusque portionum vero possessionarum *Apahidiensis* cum dimidietate curiae nobilitaris *masculini sexus* universis gratiose dedimus, *donavimus* et contulimus, prout damus, donamus et conferimus jure perpetuo, et irrevocabiliter tenentis, possidentis pariter et habentis salvo jure alieno. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum in civitate nostra Kolosvar die decima octava mensis Marty, anno Domini millesimo sexcentesimo decimo nono.

Gabriel m. p.

(A gyulafejevári káptalan 1772-ki hiteles kiadványa Felszeghi Kálmán ur birtokában. Felszeghi lev. IV. k. 8. szám.)

Közli: Sándor Imre.

V.

Endes Miklós ítélőmester családi följegyzései. 1730—1747.

Bizonyos notatióm, melyek jövendőre megmarandók.

Anno 1730. 3-tia mensis Septembris vettem el *Geréb Évát* Isten rendeléséből; a kítől

Anno 1732. die 2-da Februarius születtetett *Erzsébet* nevű leányocskám, kit Isten neveljen a maga dicsőségére.

Anno 1734. 16 January születtetett *Anna-Mária* nevű leányocskám. Isten dicsőségére nevelje.

Anno 1736. 22. Aprilis születtetett *Zsuzsanna* nevű leányocskám Isten dicsőségére.

Eodem anno 13. May Isten ő felsége magához szólította *Zsuzsannát*

Anno 1737. 26. Marty születtetik *József-György* és *Miklós-Gábor* kettős fiacskám, kiket Isten neveljen szent neve dicséretére.

Anno 1739. 1-ma Augusti inter horas 4-tam et 5-tum matutinas születtetett *Katalin* nevű leányocskám, Isten nevelje szent neve dicséretére.

Anno 1741. 15. January inter horas 9. et 10. matutinas születtetett *Zsuzsanna-Agnes* nevű leányocskám, légyen Isten tiszteletére.

Anno 1742. 8. Aprilis reggeli 3 óra tájban született *Mária-Terézia* nevű leánykám, éljen Isten dicséretére.

Anno 1744. 1. July szület *János* nevű fiacskám déltájban, Isten nevelje szent neve dicséretére.

Anno 1746. 25. May születtetett *Borbála* nevű leánykám éjfél után, avagy reggeli két és három óra közt; nevedjék Isten tiszteletére.

Anno 1747. 17. Octobris születtek *Mihály-Adám* nevű fiacskám és *Éva* nevű leányocskám, reggeli 8 és 9 óra között, legyenek és nevedjenek Isten szent nevének dicséretére.

Eredetije a csiksztsimoni Endes es. levéltárában.)

Közli: Sándor Imre.

A josinczi Josincziek és nagyváradi Inczédek közös bárói oklevele.

Wien 1749. decz. 1

NOS MARIA THERESIA etc. Tibi fideli nostro nobis dilecto egregio *Josepho Inczedi seniori de Várad*, in haereditario nobis Transylvaniae principatu magistro protonotario salutem et gratiae nostrae caesareo-regiae

incrementum! Laudatissima fuit a multis retro saeculis majorum nostrorum imperatorum videlicet, ac regum gloriosissimorum consuetudo, ut quos et honesta generis origine claros et vitae, morumque integritate conspicuos, atque virtutum, praeclareque gestorum ornamentis decoratos animadverterent, eos prae caeteris gratiarum suarum monumentis extollendos, illustrandosque susciperent; unde et nos, ab avito eorum sanguine, remque publicam solerter regendi, et regnandi prudentia haeredium quasi accepimus, ut non modo ditionum nostrarum à libera supremae majestatis dispositione, curae, et imperio nostro subjectarum pomoeria ab externorum injuriis defendere, sed et intrinsecam fidelium nostrorum in iis salutem, derivato in universos et singulos expetite felicitatis incremento, quantum in nobis est, conservare animatur; potissime autem eos, qui a servitiis, nobis, augustaeque domui nostrae peculiariter praestitis laudari meruerunt; quosve suorum etiam antenatorum cerae et propriae virtutis tabellae nobilitarunt, nostrarum ornamentis gratiarum cohonestandos, extollendosque suscipiamus, non eo solum, quo hi bene et laudabiliter factorum elogiis gloriarentur, sed et aliorum animi ad similia boni civis officia gnaviter imitanda magis accendantur, ipsaque demum posteritas honestata majorum vestigia promptiori semper gradu tegere discat. Cum itaque tu *Josepho Inczedi seniori de Várad* in praesens dignus nobis occurreris, quem caesareo-regia munificentia nostra exigentibus id meritis tuis, clementer exornaremus; intelligamusque ex relatione, et documentis tuis, claris te olim parentibus, prius quidem Ichwich, seu Itswich de Inczedi, dein vero praedicato isto in cognomen mutato, et adjecto novo praedicato Inczedi de Várad nuncupatis ortum esse, et imprimis atavum tuum Marcum ex Dalmatia in regnum nostrum Hungariae circa annum 1480. sub serenissimo rege Matthia Corvino praedecessore nostro transmigrasse, ibique successores ejusdem toga, sagoque laudabiliter de regibus, reque publica meruisse, signanter avum tuum Michaellem Inczedi cum quibusdam procerum familiaris per connubium sanguinis connexionem, ampleque in et circa Magno-Varadinum, ac vicinis locis bona, tam connubio, quam regum et principum ex collationibus aequisita habuisse; tandem vero expugnata per Turcas arce Varadiensi, occupatisque circumjacentibus comitatibus, haeredes ejusdem omnibus bonis et possessionibus exutos, tenera adhuc in aetate sua ad principatum Transylvaniae, Michaellem Apaffi affinem suum sese recepisse, et ex iis, Paulum Inczedi genitorem tuum varia successive officia cum superstite principe, tum exposit sub augustae domus nostrae Austriacae dominio plena fidei integritate gessisse, imo militiae quoque nunc dictae domus nostrae Austriacae in Transylvania tunc temporis excubanti, in subsidium stipendii, sub motibus praesertim *Rakocianis*, tum aere parato, quam argento in monetam cuso, et frumento notabiliter succurrisse; non secus temetipsum zelosum fidelitatis antecessorum tuorum imitorem, continuantibus adhuc dictis motibus, genitore tuo orbatum subsistentiam praesidii Cibiniensis, ubi et tu cum aliis fidelibus persistebas, aliquot mille florenis juvisse; compositis porro iisdem motibus, tenera in aetate tua publicis patriae tuae servitiis temet devovisse, diversisque in occasionibus, et negotiis pro temporum qualitate, ut publica exigebat utilitas adhibitum, utilem patriae civem ostendisse, indeque factum esse, quod a gloriosae memoriae augustissimo quondam imperatore et rege domino Carolo Sexto genitore et praedecessore nostro desideratissimo, in magistrum protonotarium declarari merueris; quo similiter in officio, quod industrie adhucdum, nihil eorum, quae a fidelitate tua desiderari possent, te omisisse et quidem notanter in generali ejusdem nostri principatus diaeta, ubi non ita pridem novellares articuli

de haereditario nostro in ullum principatum jure condendi erant, facta de nobis, augustaque domo nostra Austriaca ad status et ordines charitiona oratione, iisdem articulis sub cura tua prelo subjectis, tanquam actuarium, ab iisdem statibus et ordinibus ad hos atque deputatum, fidelem in omnibus operam sedulo navasse; habere porro te conjugem ex familia baronum Jósika, et ex hac progenitos duos superstites filios, eruditione et experientia domi, forisque acquisitis ita formatos, ut servitiis publicis, quibus applicabuntur, pares sint; tertium filium tuum, sub illo, quod paucos ante annos, contra hostes nostros gessimus bello, in gradu militari jam tunc centurionem impigre militantem in conflictu occubuisse. Neque dubitamus te, tuosque infrascriptos, quosque pro suo modulo, in promovendis, augmentandisque servitiis nostris, ut et patriae vestrae commodis, zelosae fidelitatis et industriae argumenta, quibusvis in occurrentiis, accedente hac sublimatione, majore in dies promptitudine, et alacritate palam edituros esse. Te igitur *Josephum*

Inczédi seniore de Varad, tuamque conjugem *Juditam*, aliunde ut supra dictum, natam baronissam *Jósika*, nec non filios vestros, *Josephum* cum conjugue sua *Anna Biró* et *Michaellem*; item germanum fratrem tuum *Gregorium*, et patruelem *Samuelem Inczedi de dicta Varad*, eorumque conjuges et liberos legitimo ex thoro natos et imposterum divina benedictione nascituros, haeredesque et posteros utriusque sexus universos in infinitum motu proprio et ex certa nostra scientia, animoque deliberato, de caesareo-regiae potestatis nostrae plenitudine, in gradum et ordinem liberorum baronum, seu magnatum, in memorato nostro Transylvaniae principatu, nec non regno nostro Hungariae, aliisque regnis, ditionibus et provinciis nostris haereditariis,

rubra cera in literarum suarum obsignatione utentium recipiendos, evehendos, aggregandos, annumerandos et cooprandos, consuetoque baronum titulo donandos duximus et condecorandos, volentes et per expressum decernentes, ut tu *Josephus Inczedi de Varad* a modo deinceps futuris, et perpetuis semper temporibus, omnibus illis titulis, gratiis, privilegiis, honoribus, indultis, immunitatibus, libertatibus et exemptionibus, quibus caeteri dicti principatus nostri Transylvaniae, nec non regni nostri Hungariae, aliorumque regnorum, ditionum et provinciarum nostrarum haereditarium liberi barones, seu magnates, de jure, vel ab antiqua consuetudine, usi sunt et gavis, utunturque et gaudent, tam intra, quam extra judicia, comitiaque, aut alias ubivis terrarum, et locorum, uti et gaudere, literas tuas quascunque cera rubra, instar aliorum liberorum baronum, seu magnatum munire possis, ac valeas, praefatique tui filii, frater germanus et patruelis, haeredes item, ac posterj eorum utriusque sexus universi valeant, atque possint. Et siquidem super eo etiam demisse nobis supplicasti, ut quae hactenus communiter usurpastis cognomen vestrum in aliud *Josintzi*, ex

initialibus nominis tui *Josephi* et cognominis *Inczédi* syllabis mutatum: praedicatum vero de *Várad* in solenne, ac perpetuum de eadem *Josintz* transmutare, praementionatisque duobus filiis tuis et eorum haeredibus ac posteritatibus conferre dignaremur; nos proinde precibus tuis inclinatae, cognomen *Inczédi* in *Josintzi*, et praedicatum de *Várad* in aliud de eadem *Josintz* transmutanda, iisdemque duobus filiis tuis *Josepho* et *Michaeli*, nec non legitimo eorum thori haeredibus et posteritatibus, de caesareoregiae potestatis nostrae plenitudine clementissime conferenda esse duximus, manente tibi, memoratisque tuis fratri germano *Gregorio*, et patrueli *Samueli*, horumque descendentibus gentilicio cognomine vestro *Inczédi*, cum praedicato de *Várad*; ita nimirum, ut iidem filii tui, eorumque praescripti non amplius antiquo cognomine, et praedicato *Inczédi* de *Várad*, sed novo *Josintzi*, de eadem *Josintz* in complexo dici, vocari et nominari, iisque compellationibus uti ac frui possint, habeantque facultatem; prout iisdem, eorumque praescriptis, qua veris liberis baronibus, seu magnatibus dictum cognomen *Josintzi*, cum praedicato de *Josintz* tenendum et usuamus damus, conferimus et concedimus, ea quidem pro majore jurium suorum, nec non haeredum et posteritatum utriusque sexus universorum facta expresse cautela, salvificaeque conditionis modalitate, ne scilicet vel antiquis literis sub cognomine *Inczédi* et praedicato de *Várad*, iisdem praedecessoribusque eorum quovis modo et forma confectis et expeditis, aut vero posterioribus sub novo nunc ipsis collato cognomine *Josintzi* cum vel sine praedicato de *Josintz* iisdem, haeredisque et posteritatibus eorum praedecaratis conficiendis et expediendis, aliqua ratione quispiam nunc, vel in futurum derogare, eademque, allegata

cognominis et praedicati mutatione, quasi linealis familiae successio in diversum eo respectu abivisset, vel non eodem ex trunco, genealogia, nexuque sanguinis per omnes generationes junctos, hincque ortis successionebus descenderent, in dubium vocare possit, ac praesumat; sed omnia jura, successiones, privilegia, processus et litalia instrumenta in priori ipsorum, majorumque suorum cognomine *Inczédi*, et praedicato de *Várad* fundata, ac sonantia et ad ipsos filios tuos, eorumque praescriptos modo praemisso, jure sanguinis, vel successioneis spectantia et pertinere debentia, nec minimum modernis eorum cognomini *Josintzi*, et praedicato de eadem *Josintz* iisdem praedecaratis, vel dubium faciente, salva permanent. Qua vero perpetuum hujus nostrae benignitatis et clementiae erga te declaratae exstet documentum, eademque pleniore beneficio declarata clarius in oculos intuentium incurrat, haec arma, seu nobilitatis insignia, tum avita, tum vero a nobis clementer adaucta, *scutum* videlicet militare quinque partitum, in quibus prima albi coloris area tigris erecta divaricatis pedum posterioribus tricollis monticulo inniti, priorum autem dextro serpentem per medium stringere,

et sinistro lauream sertam virentem ostentare: in secunda coerulea tres aureae stellae subtus autem aurea cassita volatu ad stellas contendere: in tertia rubra, quam infra medium amnis fluctuans dividit, anchora supra amnem quasi pendere: in quarto atro tincta colore columna alba, et iuxta illam hinc et hinc duae tesserae lusoriae contineri: in quinta aurea pyramidali, e scuti fundo, exurgente nigra aquila expansis ad volatum alis, ex nido se elevare, conspiciuntur; scutulum porro ovale coelestini coloris in umbilico dictarum arearum, insigne tuum gentilitium, gryphum videlicet flavo colore effigiatum diductis pedum posterioribus erecte stantem, anteriorum autem dextro frameam, cujus cuspidi turcicum caput infixum est, sursum versus tenentem repraesentare visitur; supra scutum duabus galeis militaribus incumbunt diademata regia gemmis et unionibus conspicua, e quibus rursus, a dextra quidem gryphus semisse sui exurgens caetera inferiori frameam tenenti similis, a sinistra vero aquilina rubri mixtum et albi coloris ala prominere cernuntur; e conis denique galearum laciniae, sive lemisci diversi coloris ab utraque parte defluentes, oras, seu margines scuti pulcherrime ambiunt et exornant, prout haec omnia pictoris manu, in capite, seu principio literarum praesentium lucidius expressa conspiciuntur. Tibi *Josepho Inczedi seniori de Várad*, praescriptisque tuis, ut et haeredibus, ac posteris vestris de caesareae regiaeque nostrae potestatis plenitudine benigne danda, concedenda et respective confirmanda duximus; imo tanquam liberis baronibus habenda, ferenda et gerenda

concessimus, et impertitae sumus clementissime, decernentes et ex certa scientia nostra, animoque deliberato concedentes, ut tu *Josephe Inczedi senior de Várad* praedeclarata insignia in omnibus et singulis honestis, ac decentibus actibus, exercitiis, atque expeditionibus tam serio, quam joco in hastiludiis, seu hastatorum (etc. a szokott stylusban.) Datum in civitate nostra Vienna Austriae die prima mensis Decembris, anno Domini millesimo septingentesimo quadragésimo nono. Regnorum vero nostrorum decimo.

Maria Theresia m. p.

C[omes] Ladislaus Gyulaffi

l. b. de Rátot m. p.

Josephus Kozma de

Kezdi Szent Lélek m. p.

Praesens super baronatu introscriptorum indultum diploma sub generali universorum principatus Transylvaniae, partiumque regni Hungariae trium nationum statuum et ordinum, ad 11-mum mensis January anni praesentis 1751 in liberam regiamque civitatem Cibinium indicta diaeta, die 25-ta Februarij exhibitae, publicatae et nemine contradicente extradatae per

magistru *Davidem Henter*

l. baronem de Sepsí Sz. Iván
protonotarium m. p.

(Eredetije könyvalakban, diszes kiállítással, szép festett czímerrel br. Inczedy Ádám tulajdonában Kozárvárt.)

Közli: Köblös Zoltán.

BCU Cluj / Csíkszerdahelyi Könyvtár Szakirodalom. Library Cluj

A belügyminiszter újabb rendelete és az y.

Közelebről közöltem a m. kir. belügyminiszter 59.923—904. sz. rendeletét, mely oda konkludált, hogy bárki y-ra igazíthatja i végű nevét, semmi törvényes felelősség sem érheti. Azóta (márcz. 28-án) újabb rendeletet adott ki a belügyminiszter. Ugyanis egy új nemes arra kérte a minisztert, hogy nevét y-nal írhasa, a miniszter azonban a kérelmet elutasította a következő indokokra támaszkodva:

»Az y magában véve még nem nemesi jelző, hanem csupán a mai magyar helyesírással ellenkező, elavult írásforma, a melynek a használatát csakis a régi időkből való megszokás okolhatja meg. De másrészt az új neveknél való ilyen régi írásmód engedélyezése alkalmat nyújthatna annak a téves felfogásnak a megerősítésére, hogy az ilyen alaku új név a hasonló, de igazolt régi, történeti írásmódot követő családnevekkel a régiség tekintetében is egyező.«

Ezen újabb rendelet szerint tehát már nem igazíthatja senki i végű nevét y végűre; az azonban, a ki eddig y-nal írta, írhatja tovább is nevét y-nal. Ez az y adja a különbséget az új nemes és a régi nemes közt; egyébaránt az y-os írás a mai magyar helyesírással ellenkező, elavult írásforma.

A belügyminiszter multkori rendelete és mostani rendelete contradictio. Sőt a mostani rendeletben magában is van ellentétes kijelentés az y használatára nézve, ugyanis: az y-os név a mai magyar helyesírással ellenkezik a rendelet szerint és olyan elavult írásforma, a mely kiküszöbölendő; másfelől mégis fönttartandó, hogy az új név és új nemes, meg a régi, történeti nemes nevek között jelezze a különbséget, nehogy azon téves fölfogás váljék uralkodóvá, mintha az új nemesség a történeti nemességgel a régiség tekintetében is egyező volna.

Ilyen helyzetben érdemes lenne az y használatának

kérdését megoldásra juttatni s az ellentétet mindenki megnyugtására — a jelenkor igénye szerint — elsimítani.

Helyes, igaz a miniszteri rendelet azon kijelentése, hogy az y-os név a mai magyar helyesírással ellenkezik. Igaz, hogy elavult írásforma; sőt az is igaz, hogy a magyar nevek többségénél, minthogy az i végű magyar név, nemzeti divatban rejlő szokás — értelemzavaró hibákat idéz elő, ha pedig tolláljuk az y-t, többé ezen értelmetlenséggel nincs bajunk. A magyar nyelvben a kettős betűk használata révén jelentkezik ez az értelmetlenség.

Gergely, Bölöny, Csernátony sat. főszabály szerint úgy volna kimondandó, a hogy írva van; azonban Gergeli Polixénát, Bölöni Lászlót, Csernátóni Lajost kell tényleg hangoztatni. Mikor Gergely és mikor Gergeli a Gergely? Ezt nem találja ki senki, csak akkor, ha előbb megmondja valaki. Nem egyszer megjártam vele s bizonyosan megjárta más is. Hát a magyar nyelvben erre az értelmetlenségre és velejáró szégyenkezésre csakugyan nincs szükségünk: az y használata ilyen indokokból csakugyan kizárandó, ellenkezik a helyesírással, elavult írásforma.

Másfelől azonban az is helyes a miniszter rendeletében, hogy elutasítja az új nemesek y-os kérését és szintén helyes, hogy fönttartja a történelmi nemesség számára az y-t az új és a régi nemes megkülömböztetéséül. Tehát ezen elismerésből nyilván következik, hogy az ellentétet úgy el nem simíthatjuk, hogy a miniszteri rendelet kétféle kijelentésének egyikét vagy másikat mellőzzük, mert mellőzni — helyes voltánál fogva — egyiket sem lehet; hanem más irányban kell gondoskodnunk a tekintetben, hogy az ellentétek élet bár elsimítsuk.

Szükséges volna, hogy a régi nemesség az y-t ezután ne úgy használja mint eddig; illetőleg szükséges volna, hogy ezután csak prédikatumos név írhasa magát y-nal; a ki

pedig előnevet nem használ, akkor az, saít családi nevét, állandóan írja i-vel, habár y-nal írhatná is. Szerintem megközelítőbb és helyesebb megoldás nincs és ezt az eljárást kellene általánosítani*.

Magam ezt az eljárást rosztam és rosztalom; mert tudom, hogy mikor i-vel írom nevemet, bizonyosan i-vel olvassák ki és mert azt is hiszem, hogy mikor ott van az előnév: Nagyböloni, ebből már a Bölony név y-ját is ki szokták és ki tudják i-nek ejteni. A zavar nincs jelen értelmetlenség.

Ha meglehet szabályoztatik ez az eljárás, bizonyosan eláltalánosodik és akkor szűk térre szorul az elavult írásforma, meg van mentve a magyar helyesírás, fennmarad a régi és új nemesség jellegzése ha kell a névben s mindennek fölött nem vesződünk az ellentétekkel és értelmetlenséggel.

Böloni László.

*

Nemesi előnév.

A Magyar Tudományos Akadémia 1905. ápr. 17. öszi ülést tartott, melyen a történelmi bizottság az I. osztályhoz azon kérdést intézte, hogy a nemesi előnevek nagy vagy kis betűvel írandók-e? Az osztály feltétlenül a nagy betű mellett döntött és egyuttal arra kérte az összes ülést, hogy a ministeriumnál járjon közbe az iránt, hogy hivatalos használatban a nemesi praedikátum — mint a király által adományozott tulajdonnév — nagy betűvel írassék. Az összes ülés elfogadta az osztály indítványát.

A Magyar Tudományos Akadémia mérhetetlen bölcsessége előtt mindenkori készségesen fejet hajtok. Ámde a jelen esetben ezt kivételesen nem tehetem. Különösen két okom van rá, hogy ellentétes álláspontot foglaljak el.

Mindennek előtt a nemesi előnevet nem tartom *tulajdonnévnek*, hanem tulajdonnévből alkotott *melléknévnek*. Budapest az tulajdonnév, de már budapesti ügyebár, hogy melléknév? Az, hogy a melléknévet személy, avagy tárgy közelebbi meghatározására alkalmazzuk, az nyelvtanilag egészen közömbös. Tehát akár a budapesti városház, akár a budapesti Kohn forogjon kérdésben, nem fogunk fennakadni azon, hogy az alkalmazott melléknévet kis-, avagy nagy kezdőbetűvel írjuk-e? Miért legyen hát kivétel nemes és nemzeti kolozsvári Kis István?

Igen, jól tudom, hogy a nagytekintélyű Akadémia erre azt válaszolja, hogy itt már a »kolozsvári« nemesi előnév, melyhez Kis István uram ép úgy megszerezte a tulajdonjogot, mint a családnévhez. Lakjék bár Marosvásárhelyt, avagy Tordán, azért ő mindig »kolozsvári«, tehát Kolozsvári!

Igen ám, csak hogy éppen ebben téved a nagytekintélyű és nagytudományú Akadémia. Mert a »kolozsvári« praedikatához a jogot nem a Tordán, vagy Kideben lakó Kis István szerezte meg, hanem valamelyik öregapja, a kire én már nem emlékszem Péter volt-e vagy Pál? S szerezte azt »pro haeredibus et posteritatibus utriusque sexus uni-

* A magy. tud. Akadémia legújabb helyesírási szabályai-ban is kifejezést ad annak, hogy az *erdélyi* családnévekben az *y* használata szokatlan, tehát *Teleki*, *Gyulai* stb. írandó.

Szerk.

versis«, tehát az egész Kis család számára, a kiket a többi hasonló famíliától éppen az előnév által tudunk megkülönböztetni. Nem személyt illet tehát a praedikatum, hanem egy egész családot. Ez pedig a fejedelmi adománynál fogva mindig »kolozsvári« lesz, bárhova is vesse a sors egyes tagjait. A praedikatum nem csak decorum kedvéért való, hanem megkülönböztetésül is.

Itt van a dolog lényege. Ebben van a nemesi előnév szüksége, haszna. Nálunk igen sok családnév voltaképpen csak egyszerű keresztnév: Péter, Pál, István, Kelemen, Boldizsár stb. Ugyanegy néven számtalan család. Vegyük hozzá, hogy igen sokan kettős keresztnévet használnak: Péter Pál, Béla Jenő stb. Ha valaki *Ujvárosi Péter Pál*-nak írja nevét, akkor az Akadémia bizonyára úgy okoskodik, hogy itt az »Ujvárosi« nemesi előnév, Péter a család-név és Pál a keresztnév. Pedig téved. Ez praedikatum nélküli név, de az illető kettős keresztnévet használ. Ellenben *Szig. thi Gyula István* nevében ki gondolná, hogy Gyula a családnév? Ha kis kezdőbetűvel írom a nemesi előnevet, kétség, zavar nem történhetik.

Éppen a régi szokás, melyhez az Akadémia csodálattosképpen annyira ragaszkodik, okozott számtalan félreértést és zavart. Példa rá az irodalomtörténetben Apáczai Cseri János és Páriz Pápai Ferencz. Tudós bibliographusunk Gyalui Farkas egy fejezetet volt kénytelen szentelni essayében apáczai *Cseri János* nevének tisztázására. Azt pedig ma is még igen kevesen tudják, hogy Páriz-é, vagy Pápai, Párizpápai-é, vagy Pápa-Páriz az öreg szótáráról híres *pápai Páriz Ferencz*?

Szűk a hely, drága a nyomdafesték. Sok nyomós érvet kénytelen vagyok elhallgatni. Hadd gondolkodjék fölötté más is.

Mint hogy azonban az Akadémia helyesírási szabályai-ban (10. § 5. bek.) elismeri tudományos szakmunkákban »egyháztudomány és könnyebb érthetőség kedvéért« a szokottól eltérő írásmód jogosultságát, nem mullaszthatom el a kérdést fölvetni, hogy a családtani íróktól miért tagadja meg ezzel a jogosultsággal való élést? Ha a csillagásznak szabad a Földet, a geologusnak pedig a Kőszent nagy kezdőbetűvel írni, miért nem szabad a genealogusnak a nemesi előneveket kis kezdőbetűvel írni? Hiszen ennek »különös kiemelése« szintén szükségesnek mutatkozik. Sőt sokkal szükségesebb, mint a felhozott esetekben, mert ha valaki *Földet* is ír, a szövegből mégis csak ki tudom sütni, hogy voltaképpen a Földől van szó. De ha valaki magát Ürmösinek írja, honnan tudhassam, hogy ugyanazon családból való, mely ezelőtt 100 évvel még Boldizsárnak nevezte magát. Már pedig az Akadémia állásfoglalása éppen ide vezet. Ha a nemesi előneveket tulajdonnévként kezdjük használni, csak hamar előáll a családnévekkel való feicszerélés. Így állott elő a múlt században a szathmári Pap család helyett a Szathmári, a borosnyai Lukács helyett a Borosnyai, a csernátóni Vajda helyett a Csernátóni, radnótfái Nagy helyett a Radnóthfái, árkosi Péter helyett az Árkosi stb. Ezek a névváltozások pedig, hogy mennyi bajt és küzködést okoznak nemcsak a genealogusoknak, de maguknak a családoknak is, annak csak az Ég a megmondhatója.

Hasonló bonyodalmakra akar bennünket vezetni a nagy tudományú és nagy tekintélyű Akadémia? Nagyon kérem ne tegye!

Sándor Imre.

TARTALOM: Dr. Endes Miklós: Az úri hatóság fejlődése 1848-ig. — R. Kiss István: A Rákóczi-család címere. — Köblös Zoltán: Rákóczi Borbála. — Anls.: A bikfalvi Nagy család 1794-ig. — Adattár. — Szakirodalom.